

אגדת ה'יום

עיונים ומחשבות סביב אגדות הגמרא בדף היומי

חולין פז | שוויין הכספי של מצוות

כמה עולה ברכה?

ש"ש דברים שאין להם מחיר", אמרה פעם פרסומת לכרטיס אשראי. כלומר, כל דבר אפשר לקנות בכרטיס אשראי, אבל יש כמה דברים בחיים שלא קונים בכסף. לו היינו צריכים למנות את הדברים שאינם נקנים בכסף, ייתכן שהיינו מציינים את עולם המצוות. אולם באגדה שלנו מתברר שאפילו למצוות יש שווי כספי: מי שמונע מאחר לברך – חייב לו עשרה זוזים.

איך זה ייתכן? הגמרא עונה על שאלה שקשורה לדין זה באמצעות סיפור, אך נראה שהסיפור הופך את העניין למורכב עוד יותר.

הסיפור מתחיל מצדוקי שטען בפני רבי יהודה הנשיא כי לפי הכתוב, יוצר ההרים ובורא הרוח אינם אותו אחד. הוא הוכיח זאת מהפסוק "יוצר הרים ובורא רוח", משמע שמדובר בשני גורמים שונים. רבי אמר לו שמיד אחר כך כתוב "ה' צבאות שמו", אבל הצדוקי לא ויתר ואמר שיחזיר תשובה. משלב זה נראה שהאירוע יוצר מפרופורציה: רבי חושש כנראה מהצדוקי, ויושב שלושה ימים בתענית. דווקא כשהוא מסיים להתענות ורוצה לאכול, מגיע הצדוקי. בשלב זה רבי מביע תסכול, כנראה כפול: ראשית – הצדוקי חוזר עם תשובה, ושנית – זה קורה בדיוק כשרבי שובר את תעניתו ויושב לאכול. כאן יש תפנית בעלילה: מתברר שזה צדוקי אחר, והצדוקי שהתווכח עם רבי יהודה הנשיא לא מצא תשובה ואיבד את עצמו לדעת. גם צעד זה נראה כיצאה מפרופורציה – האמנם נורא עד כדי כך לא למצוא תשובה? מכל מקום, רבי מזמין את הצדוקי המבשר לאכול עמו, ובסוף הארוחה מציע לו שלא יברך – אלא יקבל ארבעים זוז, ורבי הוא שיברך. הצדוקי מסרב, ואז יוצאת לא פחות מבת קול – ומכריזה ששוויה של ברכת המזון הוא ארבעים זוז. אם לעיל רבי התייחס לאירוע בדרמטיות, וכעת יוצאת במיוחד בת קול, כנראה מדובר באירוע משמעותי מכפי שנראה.

המהרש"א מסביר כי השאלה של הצדוקי נוגעת ליחסי שמים וארץ, רוח וחומר. מי שעשה את ההרים הארציים היציבים, ומי שעשה את הרוח הנושבת, אינם אותו אחד. היסוד החומרי והיסוד הרוחני נובעים ממקורות שונים. זו טענה רצינית, שכנראה לצדוקי חשוב להוכיח אותה, בפרט כשבמקור אחר בגמרא – שאירע כמה דורות לפני כן – רבן גמליאל

א"ל ההוא צדוקי לרבי: מי שיצר הרים לא ברא רוח, ומי שברא רוח לא יצר הרים, דכתיב: כי הנה יוצר הרים ובורא רוח, אמר ליה: שוטה, שפיל לסיפיה דקרא ה' צבאות שמו, אמר ליה: נקוט לי זימנא תלתא יומי ומהדרנא לך תיובתא, יתיב רבי תלת תעניתא, כי הוה קא בעי מיברך, אמרו ליה: צדוקי קאי אבבא, אמר: ויתנו בברותי רוש וגו', א"ל: רבי, מבשר טובות אני לך, לא מצא תשובה אויבך, ונפל מן הגג ומת, אמר לו: רצונך שתסעוד אצלי? אמר לו: הן, לאחר שאכלו ושתו, א"ל: כוס של ברכה אתה שותה, או ארבעים זהובים אתה נוטל? אמר לו: כוס של ברכה אני שותה, יצתה בת קול ואמרה: כוס של ברכה ישוה ארבעים זהובים, אמר רבי יצחק: עדיין ישנה לאותה משפחה בין גדולי רומי וקוראין אותה משפחת בר לויאנוס.

התמודד עם אותה שאלה בדיוק. השאלה עדיין מהדהדת, ולצדוקי חשוב להוכיח את הנתק בין הרוח לחומר. רבי מנסה להתמודד עם הצדוקי על ידי תענית, אך מודאג לגלות שההתמודדות צפויה דווקא בסעודה. ייתכן שהזמן שבו צרכי הגוף מתעוררים – זהו הזמן שבו קשה להוכיח שהחומר והרוח נובעים מאותו יסוד. הרוח יכולה ללוות את האכילה בברכה לפניה ואחריה, אבל באכילה עצמה הגוף מרים ראש ועושה כרצונו. בזמן זה לצדוקי עשוי להיות יתרון. לכאורה מתברר שאין ממה לחשוש, אך התוספות אומרים שעדיין נשאר עם מה להתמודד: רבי אינו רוצה שהצדוקי יברך. לכן הוא מנסה לשכנע אותו לוותר תמורת כסף. הברכה של הצדוקי מטרידה את רבי מבחינה הלכתית, ואולי גם מבחינה עקרונית, כי הצדוקים יכולים להשתמש בה לחיזוק טענתם: אכילה לחוד וברכה לחוד, אוכלים לצורך הגוף ומברכים את בורא הרוח. לכל אחד מקור אחר. הצדוקי מתעקש לברך, וכאן שוב ידם של הצדוקים על העליונה. אולם דווקא ברגע זה, כאשר רבי מחדש שיש שווי כספי לברכה, יוצאת בת קול ומאשרת את דבריו. מתברר שיש ערך ממוני למצוות. שאין נתק בין העולמות, אלא יש הקבלה בין מישור המצוות למישור הכספי. מי שברא את הרוח ברא גם את ההרים. היחס בין המצווה לשווי הכספי, יחס שלפעמים יוצר חוסר נעימות – למה לשלם על מצוות, למה למכור עליות, למה לקנות חפצי קדושה ועוד – הוא ששומר על הרוח והארציות באותו עולם, תחת מלכותו של אותו בורא.